

La tràgica ignorància espanyola.

Extracte del llibre publicat a Barcelona el 1919. Traducció de Josep Estruch i Traité

Conclusió:

«Gran segle, senyors, el segle XIX, per a Espanya. Als seus començaments la van vendre els seus reis a Napoleó, a les seves darreries l'han venuda els seus ministres a MacKinley ¹»

Costa

Costa, en pronunciar aquest anatema, va oblidar que també a les darreries del segle XIX Espanya va ser venuda pels seus reis. La monarquia Habsburgo-borbònica va acabar l'obra tan sobergament començada el 1808. La boca que el 1898 va dir: «Que es perdin les colònies, però que se salvi la Corona» va ser un eco fidel d'aquell rei que s'envilia als peus de Napoleó, a Baiona, i li demanava una germana seva en matrimoni i publicava manifestos desautoritzant els «rebels», mentre Espanya agonitzava contra les hosts napoleòniques. No van ser només els seus ministres els que van vendre Espanya a MacKinley, van ser els ministres i la Corona; és a dir el règim habsburgo-borbònic.

Les monarquies han estat funestes a tot arreu; potser a cap país han estat tan funestes com a Espanya.

Què és Espanya per a la Monarquia? Un patrimoni; res més que un patrimoni. Els cossos, els béns, la terra, l'aire, i el sol d'Espanya no són dels espanyols, sinó de la Monarquia, que se'n serveix com dels seus béns.

Han arribat per tots els espanyols moments suprems. El món sencer se sent envaït per la febre que precedeix els grans esdeveniments que transformen la vida. Aquesta esplèndida Revolució russa ha posat a l'ànima de cada ciutadà guspines de santa rebel·lia. A Alemanya, a Anglaterra, a França, a Argentina, a Lima, als Estats Units, a Portugal... es formen aquests grans corrents soterranis

¹ President dels Estats Units d'Amèrica el 1898. Nota de l'edició.

que, sords, bullents, porten plens de gasos la volta ancestral; i arribarà la gran explosió i l'ideal immanent sortirà a la llum, com la lava terrible d'un volcà.

Espanya ha perdut grans ocasions; va deixar escapar la guerra de la Independència, el 1823, el 1848, el 1873, el 1898, el 1909, el 1917. Deixarà que caigui a les seves mans el 1919?

I diem aquest any de 1919 perquè s'hi produiran les grans explosions.

A l'ànima de l'espanyol rugeix un sord crit rebel, efecte de grans martiris. El nostre horitzó polític i social està carregat, saturat de gasos; la Monarquia habsburgo-borbònica es prepara per a la lluita per la conservació íntegra del seu patrimoni, que és el de tots els espanyols.

Cada pàgina d'aquest llibre ha torturat l'esperit de l'autor: sempre ha estat enemic dels habsburgo-borbònica, sempre ha cregut amb fe, amb fanatisme gairebé, que no pot haver-hi harmonia humana mentre determinats nuclis nacionals estiguin supeditats, regits, per aquests reis, de cervell buit, de cos degenerat, de vestir cridaner, de casos amb punxa. Ara bé, no només és contrari del règim habsburgo-borbònic, sinó que l'odia amb tota la seva ànima, com pot odiar un home idealista, amant del seu país, visionari d'un esdevenidor lluminós, tots aquells homes que s'atravesen en el seu camí, ombres terribles que sobreviuen a la tràgica Edat Mitjana.

¿Com es pot no odiar el règim que en ple segle XX deixa inculta la terra, manté el feudalisme a Andalusia, el caciquisme a Castella i la tota Espanya, la gendocràcia, els sistema de favor, l'oligarquia, el clericalisme, el militarisme? ¿Com es pot no odiar el règim que s'envolta d'una guàrdia pretoriana per afusellar el poble? ¿Com es pot no odiar el règim culpable de l'analfabetisme mecànic, físic, intel·lectual, tècnic, estètic i moral, que ha posat l'ànima espanyola al caire de l'abisme ombrívol? ¿Com es pot no odiar el règim immoral que tot ho corromp, que busca els homes bons per comprar-los o per afusellar-los, si no es deixen comprar? ¿Com es pot no odiar el règim que va assassinar a Rizal, que va afusellar a Ferrer, que va afusellar el mariner de la Numància? ¿Com es pot no odiar el règim que va anomenar «cosí meu» l'ex-kàiser mentre aquest ex-kàiser manava enfonsar els nostres vaixells, afusellar els nostres compatriotes a Lieja, ofegar els nostres mariners i deportar els

nostres paisans? ¿Com es pot no odiar el règim que va vendre novament Espanya al príncep Ratibor? ¿Quina ànima pot estimar aquest règim? ¿Quins homes, que no siguin de la camarilla, oligarques, capellans, militars o cacics, poden tolerar la persistència en el mal del règim habsburgo-borbònic?

«Ens fan mal els llavis de tant d'haver-los fet treballar i les mans d'haver vagat tant.» Des de que Costa va pronunciar aquestes paraules han passat molts anys; i, no havent-nos esmenat amb l'escarment aliè, hem continuat parlant i deixant en la inacció les nostres mans.

Ja fa 440 anys que Isabel la Catòlica va pronunciar, per boca del seu comptador Quintanilla, aquestes memorables paraules a l'Assemblea dels Productor de Dueñas: *«Pecamos contra Dios y contra la ley natural y somos unos cobardes, con sufrir la de destrucción de la tierra y el secuestro de nuestra libertad por partidos tiranos y robadores; y que no es de ellos de quienes debemos quejarnos, sino de nosotros mismos que pudiendo y debiendo someterlos y castigarlos, los hemos criado y los fomentamos con nuestro apocamiento y nuestra desunión y falta de consejo.»*

Han passat quatre segles i mig i encara conserven la seva ufana lúgubre, aquestes paraules.

Preneu el pols a la nació, escolteu, interrogeu, parleu amb la nació sencera i amb estupor veureu que Espanya és un país de descontents. Els capitalistes estan fastiguejats, perquè en plena civilització capitalista, i, per tant, de poder governamental capitalista, contra el corrent del món, no tenen el poder. Els proletaris, profundament irritats contra el cruel cinisme dels governs del rei, que treuen el màuser i el Tribunal arbitrari per respondre les seves peticions justíssimes, reivindicacions. Els pagesos, fermentant sordament per alliberar la terra. La classe mitjana, aquesta pobra i ridícula classe mitjana espanyola, criticant, murmurant, no deixant home sa, ni prestigi sencer, pateix la irritació impotent. Tota Espanya està en contra del poder irresponsable del rei i contra l'actuació encara més irresponsable dels ministres del rei.

I malgrat aquest descontentament universal, aquesta irritació universal, els poders irresponsables i personals es mantenen en el poder.

Ens hem passat la vida pagant impostos per tenir exèrcit i ens trobem ara que no tenim exèrcit. ¿On han anat a morir els milers de milions de pessetes pagats pels espanyols?

Fa pocs mesos es va dir al Congrés dels Diputats: «No es pot votar un pressupost de res construcció nacional, perquè l'Estat manca de personal tècnic i administratiu competent.» Això ho va dir un cert home polític que ha estat ministre moltes vegades, i tornarà a ser-ho, si el poble li deixa temps per fer-ho. I no va passar res; i no es van exigir responsabilitats del fet vergonyós; perquè Espanya és el país que manté major nombre d'empleats; és clar que empleats incompetents i inútils, només bons per convertir les oficines públiques en safaretjos de bugadera.

Poc després del desastre colonial, Silvela, l'home que va trobar el pols d'Espanya, va dir: «A qualsevol país, quan ha passat un infortuni nacional tan greu, s'han tocat les conseqüències del desastre: a França, va caure l'Imperi i tots els que amb ell governaven, per no tornar mai més al poder, per la pèrdua només de dues províncies... I si en altres llocs, en esdevenir mutilacions de territori nacional de menys extensió i gravetat que les nostres, s'ha canviat de règim, ¿quina altra cosa es pot demanar a Espanya, davant la pèrdua de tot l'Imperi colonial, sinó el canvi de govern i de partit?

No es va canviar de règim, només de partit; és a dir, d'homes; es va arraconar els responsables directes del desastre i es va donar la governació del país a altres homes, nets del crim i de responsabilitats. No es podia demanar menys. Si Silvela hagués estat conseqüent fins al final demanant el canvi de règim qui hi ha a «altres llocs, en esdevenir mutilacions de territori», s'explicaria perfectament que el règim atacat no obeís, tossut a conservar un poder que li convenia. Però el senyor Silvela no demanava res d'això; demanava el mínim que es podia demanar: un canvi d'homes. ¿Va acceptar l'avís, el govern, i va canviar fonamentalment la política del nostre país? No. Montero Ríos, el firmant del vergonyós Tractat de París, va tenir l'hegemonia de la política espanyola fina a la seva mort; cap general va ser castigat, cap polític va ser apartat. I la vida espanyola v continuar pels camins de sempre, governada pels homes del desastre en estreta complicitat amb la Corona i, per tant, perseguida amb sanya en el més selecte i viril de la seva personalitat.

Diguem, amb Costa, que la causa immediata de la paràlisi nacional està a no haver fet amb els nostres governants el que els francesos van fer amb els seus el 1870, i que la causa de no haver arribat a Espanya al 1870 està a no haver passat abans per un 1793.

Fins aquí la nostra identificació amb Costa és absoluta; però quan Costa demanava una política masculina i buscava un home que la fes, ja ens distanciem més fonamentalment.

Un 93 no el fa un home; el fa un poble; un home pot fer el que va fer Bismarck a Alemanya, o el que van fer Narváez o Prim a Espanya: ofegar l'esperit del poble, fer-lo confiar massa en el altres i no confiar gens en ell mateix.

Precisament, aquesta psicologia espanyola del providencialisme, examinada ja en un altre lloc, i a la qual Costa no va saber escapar, és la raó fonamental del nostre quietisme, de la nostre paràlisi. L'home de ferro és sempre un tirà; i els tirans no serveixen sinó per fer mal a les col·lectivitats.

No és l'home, a qui hem de buscar, com Diògenes el seu, sinó el poble; fer que se superi a ell mateix, que tingui confiança en ell mateix i en el seu esforç inesgotable. El poder dictatorial emborratxa, i podria molt ben passar que, si demà trobàvem l'home de Costa i li donéssim el poder sense limitacions, carta blanca per fer i desfer, aquest home, atacat de vertigen, voldria ser massa personal i dictador: que ataqués i destrossés el poble. El poble no ha de lliurar-se a ningú; es deu a ell mateix i a ningú més. ¿Quina ha estat la característica del segle XIX espanyol? Aquesta, precisament; deixa de les prerrogatives populars; Calomarde, Espartero, Narváez, González Bravo, O'Donell, Serrat, Prim, Cánovas... tots aquests homes van voler ser l'home, i moltes vegades el poble hi va veure l'home de ferro. I què va passar? Que amb aquesta política de grans homes vam arribar al desastre colonial.

Naturalment que, fugint dels grans homes i demanant que sigui el poble mateix el seu dictador, si de totes passades es vol aquesta paraula, caiem en aquesta sima formidable: la Revolució.

El foc crema i carbonitza, però desinfecta. La Revolució és el gran incendi; crema, carbonitza, però desinfecta. I és sabut que el gran problema nacional és la desinfecció.

Allò de «bassal pestilent» no és una simple figura retòrica, sinó sintètica expressió de la realitat.

I si no volem morir tots epidemiats, no hi ha altre remei que valer-se del poderós desinfectant: la Revolució. Hi ha mil maneres de morir heroicament: al camp de batalla, a les barricades, a la fàbrica, a la mar, en la diària lluita per la vida; però no hi ha possibilitat d'heroisme si es mor al fang; el fang és sinònim de vergonyós; una mort així humilia. El gentil i encantador bescomte d'Esceubleau, era l'amant preferit de la duquessa de Sourdis; una nit els amants van ser sorpresos pel marit de la duquessa, el duc de Sourdis; el cavaller d'Esceubleau va fugir tan precipitadament que va caure en una claveguera de París, ja no en va sortir, el fang el va ofegar; la duquessa, en saber la lamentable fi del seus amors, no va tenir ocasió de plorar pel gentil cavaller, perquè va perdre el temps respirant sals.

Des del desastre, anem perdent el temps conjugant els verbs «reconstruir» i «renovar», i la reconstrucció i la renovació no arriben mai.

No hi persistim. Què necessita Espanya? ¿Homes lleials que estimin el poble i que sentin la responsabilitat del Poder? Doncs no cal res més sinó agafar aquests homes i donar-los el poder.

Però aquí ens trobem amb això: tot el que hi ha de sa en l'opinió espanyola, des de la premsa a la fàbrica, fa anys que està repetint el mateix al rei: «Canvieu d'homes, desfeu-vos dels homes del desastre.» I encara més. Partits polítics sencers, el reformisme, per exemple, no volen continuar per la vida romàntica, han desertat del republicanisme per oferir-se al rei. És a dir, el rei ha tingut ocasió de fer una selecció d'homes nous, idealistes, que demanen el poder per salvar Espanya de la mort pestilent. Què ha fet el rei? Rebutjar continuadament aquesta solució que podria ser favorable al poble; i el canvi d'home i de costums polítics no ha començat encara, ni començarà.

Aquest és un carreró sense sortida. La Revolució tiraria per terra la tàpia que tanca el corraló, però les paraules i els bons consells s'estrellen contra la paret.

Per què no es decideixen d'una vegada a enderrocar l'obstacle? Perquè és ben clar que l'obstacle és el rei, el règim habsburgo-borbònic. Què s'hi oposa? La por a la República? Por de què? ¿És que si hi ha perill de forassenyadament

total no arribarà igualment amb la Monarquia? També vindrà, i de manera més terrible. Amb la República desapareixeria, com a mínim, el poder irresponsable i personal, es faria vertadera política de reconstrucció i de renovació. Tingueu present això: que el gran esclat social vindrà, perquè està al si del temps que vivim, i el que ha de ser, és, i allò que veu la seva hora arribada, obra; i que si el gran cataclisme ens agafa amb el règim habsburgo-borbònic a coll, les conseqüències seran molt més terribles.

A més a més, el canvi de règim és qüestió de dignitat històrica; cap ciutadà conscient i digne pot conviure amb un règim que ha convertit la nostra Espanya en el país ombrívol de les ombres.

Confessem sincerament que n'entendem el criteri d'alguns homes il·lustres, d'intel·ligència preclara, de voluntat, personalíssims, dignes ciutadans, José Ortega y Gasset entre ells, que sabent tant com nosaltres, més que nosaltres, el que ha fet d'Espanya el règim habsburgo-borbònic, dubten, titubegen, davant d'aquesta idea de canvi de règim. Les seves exhortacions admirables, ¿no han estat sempre desoïdes amb menyspreu? ¿Per què persisteixen en aquest camí que ens pot conduir només al deshonor?

I no cregueu que l'espantós, per alguns, «salt en les tenebres», com diu Miguel de Unamuno, és el canvi de règim. No; aquí no hi ha salt en les tenebres, ni res que se li assembli. És només una qüestió prèvia. Volem o no el ressorgiment d'Espanya? Sí? Llavors no hi ha altre remei que tirar per la borda tota la camarilla habsburgo-borbònic, que té Espanya per patrimoni, i la història d'Espanya per una simple història de família.

El salt en les tenebres vindrà després, i vindrà tant si canviem de règim, com si no. Només que la profunditat tenebrosa serà menys fosca si la il·luminem amb el focus republicà i no amb una espelma monàrquica.

Indubtablement, s'apropen dies ombrívols per a tots els espanyols. Nosaltres, que ansiem amb vehemència la Revolució, compremem tots els seus perills. La Revolució s'empassa els seus propis fills, els que la provoquen són sovint les seves primeres víctimes. La Revolució no només farà sofrir els vertaders culpables de les nostres vergonyes, sinó que també podrà aixafar algú dels nostres, que li pertanyerà en cos i ànima. Però que significa això? Res; la meua

vida, la de l'altre, la del més enllà, són zeros a l'esquerra d'un decimal, davant de l'esdevenidor.

Els homes, tots es deuen a l'esdevenidor. Feliç el que mor deixant un món millor que el que va trobar.

Espanya és germana de Rússia; i, d'Europa, és l'únic país que pot acceptar i practicar una Revolució bolxevic. Una Revolució d'analfabets, ha de ser una cosa espantosa, però també sublim.

Acceptem les coses tal com són. L'Espanya nostra no és com nosaltres voldríem que fos. Pitjor. Malgrat tot, cal anar endavant, vingui el que vingui. I si hem de morir que no sigui ofegats pel fang, que envileix i humilia, sinó ofegats per la sang, que purifica i ennobleix, amanyagats pels crits del poble que obre el solc d'una vida millor i més digna.